ਕਹਾਣੀ

ਮਦਰਜ਼ ਡੇ ਗਿਫਟ

- ਨਿਰੰਜਣ ਬੋਹਾ

ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬੜਾ ਤਣਾਓ ਵਾਲਾ ਚੱਲ ਰਿਹੈ....ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਦੋ ਹੀ ਬੋਲ 'ਜਿਵੇਂ ਥੋਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਐ , ਕਰ ਲਵੋ ਇਕ ਦਮ ਸਾਰੇ ਮਹੌਲ ਨੂੰ ਸਾਂਵਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਫ਼ਤਾ ਬੀਤਣ 'ਤੇ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਖਮੋਸ਼ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿੱਕਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਿਐ ਕਿ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹਿਤ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਅਣ -ਸੁਣੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾ ਦਿਆਂ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਠਾਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਟੱਬਰ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਹਾਂ ਕਹਾਏ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਹੱਠੀ ਬੁੱਢੀ ਹੋਣ ਦਾ ਬਿੰਬ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਵੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਉਜਾੜੇ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਕੇ ਮਸਾਂ ਵੱਸਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸ਼ੁਕਲੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪੱਕਾ ਵਸੇਬਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਹਾਂ ਭਰਾਏ ਬਗੈਰ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ।

ਅੱਜ ਦੀ ਤਾਰੀਕ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਵਰਗੀ ਸੇਠ ਗੁਰਦਿਆਲ ਰਾਏ ਸੇਠੀ ਦੀ ਧਰਮ-ਪਤਨੀ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦੇਵੀ ਸੇਠੀ ਹਾਂ।ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਲੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਠਾਣੀ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਬਨਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਦਸੌਂਟੇ ਕੱਟਣੇ ਪਏ ਨੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਰਤਨ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਭੋਗੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਅਭਾਸ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਸ ਲੱਗਦੀ ਵਾਹ ਕਦੇ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੱਟੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਐਵੇਂ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਹੀ ਸਮਝ ਰਿਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਹੁਣ ਵੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਰੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਵੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਵੀ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਹੀ ਨਿਭਾਅ ਰਹੇ ਹਨ ।ਮੇਰੀ ਪੋਤ- ਨੂੰਹ ਨਿਸ਼ਾ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਇੱਕ ਹਫਤੇ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਿਹੀ ਦੂਰੀ ਵੀ ਬਣਾ ਲਈ ਐ। ਹੁਣ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੜੀ ਸੰਕੋਚਵੀਂ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਐ। ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੁੱਛਾਂ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਬੜਾ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ

ਪਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਰਾਹਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੋਤਾ ਹਰੀਸ਼ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਈ ਹੱਸਦਾ ਖੇਡਦੈ।

ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਤਲਖੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਵੀ। ਵੱਡੀ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹੇ ਨੂੰ 14 ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਨੇ ਪਰ ਏਨਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਗੂੰਜੀਆਂ। ਕਹਿੰਦੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਰੂੜੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਰੀਸ਼ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰਾਮ ਤੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਬਨਵਾਸ ਕਾਲ ਜਿਨਾਂ ਹੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਐ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਥੇਰੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਨੇ ਪਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ। ਡਾਕਟਰ ਨਿਸ਼ਾ ਦੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਦੱਸਦੇ ਨੇ, ਜੋ ਠੀਕ ਹੋ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਜੇ ਠੀਕ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੁਖ਼ਤਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਾਂ ਸਗੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਵਡੇਰੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਲੁਕਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੌਤ ਨੂੰਹ ਨਿਸ਼ਾ ਦੇ ਮੌਢੇ ਥਾਪੜਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, "ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ... ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਭੁੰਨ ਕੇ ਬੀਜਿਐ.. ਦਾਤਾ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣੂ।"

ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਹਰੀਸ਼ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਈ ਨਹੀਂ ਐ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਕੀ ਪੜ੍ਹ ਆਇਐ... ਅਲੋਕਾਰੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੈ, ਅਖੇ ਖਾਨ-ਖ਼ੂਨਦਾਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਚ ਈ ਐ ... ਪੱਛਮ ਚ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨ੍ਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਨਾਲ ਈ ਉਲਝ ਪਿਆ, "ਪਾਪਾ ਦੁਨੀਆਂ ਚੰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੰਗਲ ਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੀ ਐ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ ਅਜੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੁਆਲੇ ਈ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਪੜਦਾਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਨ੍ਹੀਂ...ਚੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ।" ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਈ ਹੋਰ ਨੇ। ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਜਾਇਦਾਦ ਐ... ਕੋਈ ਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।

ਚੋਰ ਨਾਲੋਂ ਪੰਡ ਕਾਹਲੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਐ। ਹਰੀਸ਼ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਈ ਮਸਤ ਐ ਪਰ ਮੈਂ , ਰਤਨ ਤੇ ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ ਚੌਵੀਂ ਘੰਟੇ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਇਹੋ ਈ ਮੰਗਦੇ ਐਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜੇ 'ਤੇ ਨਿੰਮ ਬੱਝੀ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਹ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਵਕਤ ਬੀਤਦੈ ਜਾ ਰਿਹੈ ਦਾਤੇ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵੀ ਮੁੱਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਐ। ਮੇਰੇ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤ ਨੇ ਦਾਤੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਬਦਲ ਇਹੀ ਲੱਭਿਐ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇੜਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਗੋਦ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇਸ ਰਾਇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਨੇੜਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ

ਕੋਲ ਵੀ ਏਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਕੋਰੀ ਸਲੇਟ 'ਤੇ ਸੇਠੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਹਰੀਸ਼ ਦੀ ਸਾਲੀ ਰਾਣੋ ਦੇ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਜੌੜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈਣ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣੀ ਪਰ ਉਸ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਰੀ। ਉਸਦੇ ਸਹੁਰੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰੀਸ਼ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤ- ਵਰਤਾਅ ਲਗਭਗ ਛੱਡ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਸ਼ੁਕਲੀ ਨੂੰ ਰਾਣੋ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਠੀਕ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦਾ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਅਧੀਨ ਨਿਸ਼ਾ ਦੀ ਗੋਦ ਛੇਤੀਂ ਭਰੀ ਹੋਈ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਸ਼ੁਕਲੀ ਰਾਣੋ ਨਾਲ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਦੀ ਆਂਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਤੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਾ ਕਿੰਨਾਂ ਔਖੈ... ਉਸ ਤਾਂ ਖੁਦ ਇਹ ਦਰਦ ਹੰਡਾਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰਾਣੋ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ।

ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕੱਢਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟੈਸਟ ਟਿਊਬ ਬੇਬੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਘਰ ਤੁਰੀ ਪਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਿਸ਼ਾ ਦੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਅਜੇ ਅਜਿਹਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਂ ਮੰਦਰ- ਤੀਰਥਾਂ-ਦੀਆਂ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖ ਕੇ ਅੱਕ-ਥੱਕ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬ ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਤਰੁੱਠੇਗਾ।

ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਠ ਨੌਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਐਨੇ ਤਣਾਓ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਡਾਕਟਰ ਰਜਨੀ ਮਹਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਹਰੀਸ਼ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਲੀਨਿਕ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਆਸ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਿਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਵੱਲੋਂ ਬੰਬੇ ਭੇਜੀ ਟੈਸਟ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆ ਗਈ ਹੋਣੀ ਐ ਤੇ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਸੁਨਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗੀ। ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ ਸਾਂ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਸੁਝਾਅ ਡਾਕਟਰ ਰਜਨੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਉਸਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਨਾਲ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦੇਵੀ ਸੇਠੀ ਤਾਂ ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਐ ਪਰ ਉਸ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਸ਼ੁਕਲੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਾਡੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲੀਨਿਕ ਵਿਚ ਇਕ ਗਰੀਬ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਤੇ ਉਸਦਾ ਨਸ਼ੇੜੀ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਪਤੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁੱਖ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦੇਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਬਦਲੇ ਚਾਰ ਲੱਖ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਦੋ ਲੱਖ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਣੇ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਗਰਭ-ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਪੇਟ ਵਿਚਲੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਲਈ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਵੱਖਰੇ ਦੇਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੋਹ ਤੇ ਸਵਾਰਥ ਤਾਂ

ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਸ਼ੁਕਲੀ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਲਈ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਲੱਖ ਥੋੜ੍ਹੀ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਸੌ ਗਰਜ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ ਪਰ ਸ਼ੁਕਲੀ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੀ ਕੋਈ ਕਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤਾਲੀ ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਵੇਲੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਆਏ ਸੇਠ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਰਜ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੀਆਂ? ਉਹ ਉਲਟਾ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕੁਝ ਰੁਪਏ ਬਦਲੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੌਣ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਦੀ ਆਂਦਰ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੁਕਲੀ ਤੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵਿਚ ਰਲ-ਗੱਡ ਹੋਈਆਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕੀ ਜੋ ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋ ਸੁਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਚੁੱਪ ਵੇਖ ਕੇ ਰਤਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਸੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਬੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਸਤੇ ਵਿੱਚ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਇਹ ਮੌਕਾ ਖੋਹ ਸਕਦਾ ਹੈ।

"ਭਾਈ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਘਸੀਟਦੇ ਹੋ।" ਮੈਥੋਂ ਕੁਝ ਰੁੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਰੌਂਅ ਵੇਖ ਕੇ ਰਤਨ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਘਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਰਹੀ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਲੜੇ ਹੋਏ ਹੋਈਏ।

ਸ਼ੁਕਲੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮਜਬੂਰ ਔਰਤ ਦੀ ਕੁੱਖ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈਣ ਲਈ ਹਾਂ ਨਾ ਭਰੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਉਡੀਕਣ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਚੈਕਅੱਪ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਹਰੀਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਾਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਣੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਵਰਤ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰੇ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਦਾਤੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਰੰਟੀ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ...ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੇਰ ਸਵੇਰ ਉਹ ਮੇਰੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਹੀ ਲੈਣਗੇ। ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਰਤਨ ਲਾਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਬੇ 'ਤੇ ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਦਬਾਅ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਆਪੇ ਮਨਾ ਲਵੇਗਾ ਮੈਨੂੰ।

ਰਤਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, "ਬੇਬੇ ਹੁਣ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਿਐ... ਦੁੱਧ ਤੇ ਪੁੱਤ ਨਾ ਵੇਚਣ ਦੀਆਂ ਕਹਾਵਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਨੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਕੁੱਖ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਮ ਹੋ ਗਈ ਐ... ਤੂੰ ਕਰਨ ਦੇ

ਜੁਆਕ ਜਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਨੇ।”

ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਿਰਖ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਤਨ ਤੇ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬੋਲ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਾਇਆ। ਕਿੰਨੇ ਜਫਰ ਜਾਲੇ ਨੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਲਈ, ਹੁਣ ਇਹ ਵੀ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਪੱਖਦਾਰ ਬਣਿਆ ਖੜਿ ਐ... ਮੈਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਦੱਸ ਰਿਹੈ। ਅੱਗ ਲੱਗੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵੀ ਵਿਕਾਊ ਬਣ ਗਈ ਐ। ਠੀਕ ਹੈ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਕਿਸੇ ਮਜਬੂਰੀ ਵੱਸ ਇਹ ਹੂਲਾ ਫੱਕ ਰਹੀ ਐ... ਉਸਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਮੇਰੀ ਮਜਬੂਰੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ... ਨਾਲੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੀ ਗਰੰਟੀ ਐ ਕਿ ਉਸਦਾ ਨਸ਼ੇੜੀ ਪਤੀ ਮਿਲੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ-ਲਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਫੂਕ ਸੁੱਟੇਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੰਧੀ ਉੱਤੇ ਰੁੱਖੜਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਤੁਰੋ ਭਾਈ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨਾਲ.... ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਈ ਚੰਗੀ ਆਂ।

ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਂ, ਸਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਸਬਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਸ਼ੁਕਲੀ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਬਦੋਬਦੀ ਕਹਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ‘ਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮੱਲ ਕੋਟ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਸੀਨ ਆਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਰਾਤੀਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਸੀਨ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਨੇ। ਪਰਸੋਂ ਰਾਤੀਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਸੁੱਤੀ ਸਾਂ ਜਾਗਦੀ, ਇਕ ਡਰਾਉਣੇ ਜਿਹੇ ਸੁਪਨੇ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਕਢਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਥੋਂ ਮੇਰੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਖੋਂਹਦੇ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਮੈਨੂੰ ਸਾਮਰਤੱਖ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਉਹ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਗੁੱਟੀ ਸੀ ਤੇ ਕੈਂਪ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਮੈਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਗੁੱਟੀ ਫੜ੍ਹਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਰਤਨ ਮਿਆਂਕੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਚੀਕ ਰਹੀ ਸਾਂ, “ਮੈਂ ਨਹੀ ਦੇਵਾਂਗੀ ਆਪਣਾ ਲਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ... ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨੋਟ।”

ਮੈਨੂੰ ਬੇ- ਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਚੀਕਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹਰੀਸ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਜਗਾਇਆ ਸੀ। ‘ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ, ਬੇਬੇ ਕੌਣ, ਤੈਥੋਂ ਕੀ ਖੋਹ ਰਿਹਾ ਐ?

“ਐਵੇਂ ਦਬਾਅ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ... ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਮੈਨੂੰ...ਸੌਂ ਜਾ ਹੁਣ ਤੂੰ, ਆਪਾਂ ਭਲਕੇ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਕਰਾਂਗੇ।” ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਪੁਗਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਹਰੀਸ਼ ਐ ਜੋ ਘਰ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੈ ਕਿ ਨਿਸ਼ਾ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਜਿਹੇ ਤਲਖੀ ਭਰੇ ਬੋਲ ਸੁਣਨੇ ਹੀ ਪੈਣਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੰਡ ਤੇ ਪੱਕੀ ਰਹਿ ਬੇਬੇ ਸਾਡੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਕੀ?

ਹਰੀਸ਼ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੈਂਪ ਦੀਆ ਯਾਦਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਐ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਗਰਭ ਵਿਚਲਾ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਰਤਨ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚਿਤ-ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਭੋਇੰ ਛੱਡ ਕੇ ਏਧਰ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਜਣੇਪੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਨਸੋਆਂ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਉਜਾੜਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਰਹਿਮਤੋ ਦਾਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਜਿਸ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਵੀ ਮੇਰਾ ਜਾਪਾ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਜਣੇਪੇ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਵਢਾਂਗੇ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਸਾਹ ਸੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਗਲੀ ਤੋਂ ਦੋ ਗਲੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦਾ ਟੱਬਰ ਦੰਗਈਆਂ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੱਚੇ ਜਣੇਪੇ ਵਿਚ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਪਿੰਡ ਛੱਡਣਾ ਸਾਡੀ ਮਜਬੂਰੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਠੰਢ-ਠੰਢਾ ਵਰਤਣ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਛੇਤੀਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰਤ ਆਵਾਂਗੇ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ, ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਮਿਲਟਰੀ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਇਸ ਰਾਹਤ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿਚਲੇ ਰਤਨ ਦੀ ਉਮਰ ਸਿਰਫ ਦਸ ਦਿਨ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖਿਲਰੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸਹਿਮ ਕਾਰਨ ਮੇਰੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿਚਲਾ ਦੁੱਧ ਵੀ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਕਾਲੀ ਟੀਟ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਭੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੀਂਅ ਰੀਂਅ ਕਰਨੋ ਨਾ ਹੱਟਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸਦਾ ਪਿੰਡਾ ਤਾਪ ਨਾਲ ਭੱਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਡਰ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਂ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਾਥੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਹ ਇਕ ਟੀਂਗ ਬੱਚੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾ ਖੋਹ।

ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਬਾਲ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤਪਦਾ ਵੇਖ ਮੇਰਾ ਰੋਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੁੱਕ ਰਿਹਾ। ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਉੱਚੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅੰਦਰੋ ਉਹ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਲਪ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੈਂਪ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਇਕ ਬੁਖਾਰ ਉਤਾਰਣ ਵਾਲੀ ਗੋਲੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਗਿਆ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਉਮਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕੇ ਦੇਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਵੀ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਤਨ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅੱਧੇ ਕੁ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਅੱਖ ਪੁੱਟੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹ ਵਿਚ ਸਾਹ ਆਇਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਟੁੱਟੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉਸ ਭੈਂਗੇ ਜਿਹੇ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਪਾਈ ਇਕ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੇਠ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਬਿਨਾਂ

ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਫੇਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ 'ਇਹ ਨੇ ਸੇਠ ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿੱਤੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ ਐ... ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮੁੰਡਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣੇ ਦੋ ਹਜਾਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨੇ... ਤੁਹਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੇਗਾ।" ਮੈਨੇਜਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਮੈਂ ਬੋਲ ਪਈ ਸਾਂ ..."ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਹਾਂ, ਰੱਬ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਾ ਮਾਰੋ... ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਲੁਟਾ ਕੇ ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ... ਸਾਡੇ ਜਿਉਣ ਦਾ ਆਹੀ ਤਾਂ ਸਹਾਰਾ ਹੈ... ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਹ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾ ਕਰੋ ਮਾਲਕੋ।"

"ਥੋਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਐ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਬਿਮਾਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਠੀਕ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਓ... ਨਾਲੇ ਤੁਹਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਉਮਰ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ, ਜਦੋਂ ਸੈਟ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ... ਸੇਠ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਚਾਹੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਸਕਦੇ ਹੋ।"

"ਸਾਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿਉ ਮਾਲਕੋ... ਭਲਾ ਪੁੱਤ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਚੇ ਨੇ... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦੀ ਹਾਂ... ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ।" ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਮ ਉਡੀਕੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਹਤ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਆਈ ਰਾਹਤ ਵੰਡਣ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਾਂ ਪਰ ਮੁੜ-ਵਸੇਬਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਠਿਕਾਣਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੈਂਪ ਛੱਡ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਏਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੀ ਸ਼ੁਕਲੀ ਨੂੰ ਉਸ ਮਾੜੇ ਵਕਤ ਦਾ ਪਲ-ਪਲ ਯਾਦ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੁੱਖ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦਰਦ ਹੀ ਸਮਝਦੀ ਐ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੁਕਲੀ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਪਿਛਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਲੇਮ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਅਰਥਿਕ ਜੜ੍ਹਾਂ ਛੇਤੀ ਵੀ ਨਵੀਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਏਧਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਈ ਕੁ ਸਾਲ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਇਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹੀ ਮਰਦ ਬਣ ਕੇ ਸਾਰਾ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਰਤਨ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਗੋਭਲੇ ਜਿਹੇ ਪੋਤੇ ਹਰੀਸ਼ ਦੀ ਦਾਦੀ ਬਣ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ। ਹਰੀਸ਼ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਤਨ ਵਾਂਗ ਵਿਕਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ

ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੀ ਭਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਲੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹਰੀਸ਼ ਲਈ ਲੈਣ ਲਈ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਗੱਡੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਦਾਜ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਭਰਾ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਦਰ-ਕਿਨਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰੀਸ਼ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ 'ਤੇ ਹੀ ਮੋਹਰ ਲਾਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਹਰੀਸ਼ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਮੈਥੋਂ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ... ਪਰ ਕੀ ਕਰਾਂ! ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਉਹਨਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੇਚਿਆ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਆਨਣੋ ਹੱਟ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਜਬੂਰ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੀ ਆਂ?

ਠੀਕ ਹੈ ਖਰੀਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਬੀਅ ਸੇਠੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਹਰ ਜੀਵ ਦਾ ਨਾੜੂਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦੈ। ਮੈਂ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਐ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਨਾ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸਦੀ ਬਣਦੀ ਸਰਦੀ ਆਰਥਿਕ ਮੱਦਦ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗੀ।

ਮਨ ਬਹੁਤ ਉਚਾਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੋਟੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕਿ ਨੇੜਲੇ ਦੁਰਗਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਚੱਲੀ ਗਈ ਹਾਂ। ਉੱਥੇ ਮੇਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸਹੇਲੀ ਊਸ਼ਾ ਮਿਲ ਪਈ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਕਰਦਿਆਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਵਾਪਸ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਝਾੜੂ ਪੋਚੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੰਸੋ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਘਰੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਤਨ ਤਾਂ ਚਲੋ ਫੈਕਟਰੀ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਲੇਟ ਹੈ ਪਰ ਬਾਕੀ ਜੀਅ ਮੈਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਦੱਸੇ ਪੁੱਛੇ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਗਏ? ਬੰਸੋ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਏਨਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਮ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤੱਕ ਪਰਤ ਆਉਣਗੇ। ਉਸ ਥਰਮਸ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਚਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿਆਲੀ ਭਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਬੰਸੋ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਇਐ।..... ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ... ਸਵੇਰੇ ਤਾਂ ਰਤਨ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ "ਬੇਬੇ ਅੱਜ ਮਾਂ ਦਿਹਾੜੈ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਨਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਗੋਂ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿਹਾ ਸੀ,' ਭਾਈ ਤੁਹਾਡੇ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੇ ਚੋਚਲੇ ਐ' ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਉਮਰ ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਗੀ ਆਹ ਚਾਰ ਪੰਜ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਈ ਸੁਣਿਐ ਆਹ ਦਿਹਾੜਾ ਦਹੂੜਾ ਜਿਹਾ। ਤੁਸੀਂ ਹੱਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਦਿੱਸੋਂ ਭਾਈ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤਾਂ ਇਸੇ ਵਿਚ ਈ ਐ।"

"ਲੈ ਕਿੱਥੇ ਦਿਹਾੜਾ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਵੀ ਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਈ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਐਨੀ ਗਈ ਗੁਜਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਾ ਸਮਝੇ। ਮੈਂ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਡਾਕਟਰ ਰਜਨੀ ਦੇ ਕਲੀਨਿਕ ਵਿਚ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਹੀ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਨਹੀਂ ਮੈਥੋਂ ਚੋਰੀ ਜਾਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ। ਫਿਰ ਸੋਚਿਆ ਮਨਾਂ ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਹੀ ਬੋਲ... ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਕੱਟ ਲੈ... ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਤੇਰੀ ਭੋਰਾ ਸ਼ਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਨੇ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਰਮ ਵੀ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮੈਂ ਥੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਾਹ-ਸਤ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੋਚ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕੁਦਰਤ 'ਤੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਹੈ... ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਹੋਵੇ... ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਮਨਜੂਰ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਰੋਕ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।

"ਭਾਈ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਉਵੇਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ... ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾਂ।" ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸੱਤ ਕੁ ਵਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਰੇ ਜਿਹੇ ਕਦਮੀਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ।

"ਬੇਬੇ ਤੇਲ ਨਹੀਂ ਚੋਵੇਂਗੀ... ਤੇਰਾ ਪੜਪੋਤਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਘਰ ਆਇਐ।" ਮੈਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਹਰੀਸ਼ ਦੇ ਪੱਛੇ ਖੜ੍ਹੀ ਨਿਸ਼ਾ ਅੱਗੇ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਨੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਡੇਢ ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਗੋਭਲਾ ਜਿਹਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਹੈ।

"ਹੈਂ ! ਆਹ ਕੀ"

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੇ ਹੋਈ ਬੋਲੀ ਬੋਲੀ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੇ ਹਨ।

"ਬੇਬੇ ਐਵੇਂ ਘਬਰਾ ਨਾ... ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੋਦ ਸੁੰਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਗੁਆਚੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਛੱਤ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕੀਤੀ ਐ... ਇਹ ਬੱਚਾ ਅਸੀਂ ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਲਿਐ... ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਸਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇਸਨੂੰ ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ।

ਮੇਰਾ ਦੋਹੇਂ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇੱਕੋ ਸਮੇ ਹਰੀਸ਼ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਟਿਕ ਗਏ ਨੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋ ਅਸੀਸ ਨਿੱਕਲੀ ਹੈ।

"ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੋ ਵਧੋ ਫੁੱਲੋ... ਮੇਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ।"

"ਬੇਬੇ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਖੇਡਣ ਲਈ ਇਹ ਖਿਡਾਉਣਾ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਦੀ ਨੀਤ ਨਾਲ ਨ੍ਹੀ ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਬੇ-ਸਹਾਰਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਘਰੇ ਲਿਆਂਦੈ।"

ਭਾਵੇਂ ਹਰੀਸ਼ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਛੇੜਨ ਤੋਂ ਬਾਜ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਪਰ ਨਿਸ਼ਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਬੱਚਾ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੈ , "ਲੈ ਬੇਬੇ ਤੇਰੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦਾ ਗਿਫਟ।"

" ਮੇਰਾ ਲਾਲ, ਮੇਰਾ ਰਤਨ !" ਮੈਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਿਫਟ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।